

Itinerari del patrimoni arquitectònic de Vilabertran

Web de l'Ajuntament: <http://www.vilabertran.com/>

Itinerari: <http://www.vilabertran.com/vb.php?ss=b1esei7oks32vanlptauc9qtq0&ap=a03s03p01p01>

ABADIA DE SANTA MARIA DE VILABERTRAN

Al segle x hi ha documentada una petita església preromànica. Un segle més tard, Santa Maria de Vilabertran esdevé una abadia agustiniana i església parroquial que coneixerà la seva esplendor durant el segle xii.

A partir del segle xiii comença la decadència, que culmina quan la canònica esdevé col·legiata l'any 1592 amb la secularització de totes les canòniques regulars per ordre de Felip II. La comunitat de Vilabertran es converteix en un arxiprestat, i s'acaba la vida en comunitat. A partir d'aquest moment els canonges comencen a edificar habitatges dins de l'abadia i el pati abacial. L'any 1835, amb la desamortització de Mendizábal, l'estat pren totes les possessions de l'abadia, excepte l'església, que continua essent parròquia del poble.

L'any 1930 el conjunt de Santa Maria de Vilabertran és declarat monument històric-artístic i comencen els treballs de recuperació. A partir dels anys vuitanta, la Generalitat acaba d'adquirir les propietats privades que encara hi havia a l'interior del Palau de l'Abat.

1

Exterior de l'església

Exterior de l'església

© MHC

La façana de l'església de Santa Maria de Vilabertran és del segle XII. Veiem clarament un canvi en el treball de la pedra. Les finestres són de doble esqueixada, amb arc de mig punt i decorades amb un fris de dent de serra al damunt. La portalada original fou derruïda per construir-ne una altra d'estil gòtic. Del romànic ens ha arribat el timpà llis, i del gòtic que va quedar a mig fer ens han arribat els muntants de les arquivoltes i la llinda.

A mà dreta veiem la portalada que dona accés a la capella de Sant Ferriol. Construïda al segle XVI, és d'estil eclèctic amb un arc de carpanell i fines columnes renaixentistes. A la llinda hi ha la figura del sant i un lleó amb l'escut del canonge Bruguera, que la va fer construir.

El campanar, de planta quadrada i estil llombard, és del segle XII. Compta amb tres pisos, cada un d'ells amb finestres geminades (finestres dobles amb una columna al mig), i sobre cada finestra podem observar-hi quatre arcuacions cegues amb, una altra vegada, un fris de dent de serra al damunt. A l'altre costat de la portalada hi havia d'haver una altra torre, però no es va arribar a fer mai.

2

Fortificacions

Segons un document del 1377, el rei Pere III concedí llicència a l'abat Ramon d'Escales per fortificar. Aquesta primera fortificació ha quedat en gran part absorbida per la segona, que és la que veiem actualment.

Els vestigis que podem identificar de la primera fortificació són les torres quadrades i circulars que encara veiem dins dels murs de la segona fortificació.

La segona fortificació correspon al segle XV i s'atribueix a l'abat Girgós. Es va fer prenent com a base el Palau de l'Abat, la primera fortificació i l'església. Es construï mitjançant un doblat dels vells murs: es va aixecar una muralla continua més alta, amb un pas de ronda amb merlets i saeteres, volat a l'interior i cobert amb una volta de quart de cercle.

Fortificacions

© PEP PARRÉ

3

Palau de l'Abat

A partir del segle XIV els abats van passar a ser comendataris: vivien fora de l'abadia i ostentaven altres càrrecs i títols. Per aquest motiu construïen palaus sumptuosos, tot imitant els nobles i burgesos, que passaven a viure a les ciutats. Però aquests abats no serien residents habituals dels seus palaus, sinó que només hi passarien el temps que el seu càrrec els exigís.

A partir d'aquell moment l'arquitectura gòtica va passar a ser un fet urbà, estenent-se per tota la geografia catalana. Aquest palau és una bona mostra del gòtic civil català. Es van respectar algunes arquitectures preexistents, com ara l'antiga hostatgeria romànica, a la planta baixa. Pel que fa a la façana, veiem una gran porta d'accés adovellada i coronada per una fornicula gòtica amb una escultura que representa una Mer de Déu. A sobre de la dovella central hi ha un relleu de sol i el que podria ser l'escut de la família nobiliària de l'abat Girgós (a qui s'atribueix la construcció del palau al segle XV). Podem veure també els finestres gòtics trifors (dividits en tres parts), excepte a les finestres de ponent, que són geminades. Totes tenen els arquets de forma trilobulada amb columnetes i capitells de pedra calcària de Girona, amb una decoració floral i vegetal típica del gòtic català.

Palau de l'abat

© MHC

4

Hort del Prior

Hort del Prior

TERMINAR NATURA I CULTURA S.L.

A l'est de l'abadia s'estén la zona que era destinada als horts. Un dels trets més característics dels monestirs era l'autonomia tant organitzativa com econòmica. A la zona dels horts cultivaven els aliments que asseguraven la seva subsistència, com ara cols, cogombres, bledes, carbasses, pèsols o pastanagues i també herbes medicinals per a l'elaboració de remeis com són la sàlvia i el romaní.

5

Absis i capella dels Rocabertí

Si deixem enrere l'Hort del Prior passem davant dels absis de l'església, en els quals queden paleses les dues fases constructives. Al parament inferior, on hi ha l'aparell més primitiu, hi ha una pedra tosca sense escairar. El parament superior és el que correspon a la segona fase constructiva. Són carreus calcaris de Llers, de forma rectangular, allargassats. El contorn superior dels tres absis és rematat per una estreta faixa de dents de serra i una gran cornisa.

Absis

© ABC

Si voltéssim l'església per la banda nord, veuríem els exteriors de la capella gòtica que els vescomtes de Rocabertí, senyors de Peralada, van fer construir al segle XIV al braç nord del transsepte de l'església, i que actualment és marc d'exposició de la Creu de Vilabertran, una obra d'argenteria única a Catalunya. Aquí les finestres són molt més grosses i esveltes, geminades amb arc apuntat i coronades per una roseta. Al pany central hi tenim una rosassa decorada, com la resta d'obertures d'aquesta capella, amb vitrall.

Creu de Vilabertran

© CENIC. CENTRE DE RESTAURACIÓ DE BÉNS MOBLES DE CATALUNYA. FOTOGRAFIA CARLES ANIBERCH

6

Elements arquitectònics procedents de l'abadia

Carrer de Santa Maria

Tot passejant pel poble podem identificar alguns elements arquitectònics procedents de l'abadia integrats en cases de gestió privada. De tota manera, l'Ajuntament de Vilabertran, mitjançant el Pla de Protecció i Dinamització del Patrimoni Cultural del 2006, ha catalogat tots aquests elements com a Béns Culturals d'Interès Local, de manera que gaudeixen d'una protecció parcial.

Carrer Empordà

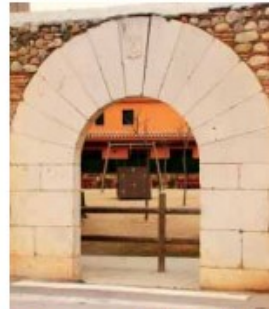
Si enfilem el carrer de Sant Ferriol arribem al carrer de Santa Maria, i a l'esquerra trobem la primera casa amb aquest tipus d'elements. Es tracta d'una finestra i un portal de carreus. Si continuem pel

mateix carrer en direcció contrària a la canònica, arribarem fins al carrer de l'Empordà on, tan bon punt girem a la dreta, podem veure un portal adovellat, i encara un altre més tot just uns metres més avall, gairebé a la plaça de Catalunya.

Plaça Catalunya

Des de la plaça, agafant el carrer del Príncep de Bergara i fent un petit revolt al carrer de l'Abat Rigau, arribem al carrer de Vilatenim i trobem un altre portal adovellat que dona accés a una zona d'esbarjo. A la dovella central hi veiem un escut amb un sautor i la inscripció 1588. Ara reculem pel carrer de l'Abat Rigau fins a trencar a l'esquerra pel carrer de Pep Ventura i arribem fins una placeta, la plaça del Doctor Heras, on

Carrer de Vilatenim

Plaça del Doctor Heras

podem contemplar un altre portal adovellat i una finestra geminada amb arquets de forma trilobulada i decoració floral, com les finestres de la façana sud del palau abacial. Finalment, si enfilem a la dreta el carrer de l'Empordà i tombem a l'esquerra, al carrer dels Comoners de Castella trobem una casa amb un portal de carreus i una finestra amb les mateixes característiques que l'anterior.

Carrer dels Comoners de Castella

7

Torre d'en Reig

Si continuem pel carrer dels Comoners de Castella arribarem a la Torre d'en Reig, un edifici de finals del segle XX, principis del XXI, d'estil modernista, construït per encàrrec de Josep Reig i Palau, fill de Vilabertran i enginyer forestal encarregat de fixar les dunes d'Empúries. Podem accedir als jardins per l'entrada principal i sortir-ne per l'accés lateral, per tal de tenir una visió més completa de l'edifici.

Torre d'en Reig

TERRAMAR NATURA I CULTURA S.L.

La Torre d'en Reig, amb elements que emulen la natura i amb reminiscències de fortificació medieval, té moltes semblances amb la casa forestal de Sant Martí d'Empúries. Consta de planta baixa, dos pisos, golfes i una torre. Els mobles havien estat dissenyats especialment per a l'edifici seguint l'estil modernista.

Font de l'abat Rigau i Safareig

Hi havia també una completa biblioteca. Amb l'esclat de la guerra civil el 1936, va ser saquejada i es convertí en quarter militar per al comandament de la zona. Ramon Reig, pintor destacat internacionalment per les seves aquarel·les, va heretar la torre de mans del seu oncle Josep Reig. L'any 1959 Ramon Reig la va vendre a l'Ajuntament de Vilabertran, que hi ubicaria les escoles, les oficines de l'Alcaldia, el Jutjat de Pau i el dispensari mèdic.

Durant el període 1997-1999 s'hi dugueren a terme treballs de consolidació i restauració, i s'iniciaren els tràmits que conclourien amb la catalogació de l'edifici com a Bé Cultural d'Interès Local.

8

Font de l'Abat Rigau i safareig

A l'oest de l'abadia, darrere de l'aparcament, trobem la font de l'Abat Rigau: fou a ell a qui, amb la reforma gregoriana, cediren l'església els tres matrimonis que n'eren propietaris, i a ell devem l'origen de la vida monàstica que s'hi va desenvolupar.

Ens trobem al bell mig d'un paisatge d'horta, regat per la Muga per mitjà de canalitzacions elevades. Justament on som ara hi ha una deu d'aigua que s'aprofita amb aquesta bassa. El sobreexidor la recondueix al safareig i el sobrant va a parar a la font, que desguassa al llac que hi ha a l'altre costat. Es tracta d'aigua no potable.

9

Paisatge d'horta

Des del rentador, i enfilant en direcció oest per un caminet que voreja els camps de conreu i les canalitzacions de reg, comprovem que el poble de Vilabertran és un paratge típic de la plana empordanesa, amb les tanques fetes de xiprers disposats d'est a oest per evitar que la tramuntana s'enduïgui la terra dels camps de conreu. Un indret ric en aigua i molt fèrtil, resultat de les dessecacions d'aiguamolls que es van fer a partir del segle XV, on tradicionalment s'hi ha desenvolupat l'agricultura d'horta. Encara ara, si passegem pels voltants del poble, podem veure, segons l'època de l'any, els horts, tan característics de la vila. A Vilabertran no trobem grans distribuïdores, sinó que es tracta d'un cultiu d'escala familiar, en què la varietat en les hortalisses amb què es treballa és la característica principal. Això respon al fet que aquestes hortalisses es venen directament al consumidor en els mercats de la verdura dels

Paisatge d'horta

TERRAMAR NATURA I CULTURA S.L.

pobles de la comarca, especialment a Figueres, tres cops per setmana.

Des de l'any 2002, el poble dedica un cap de setmana del mes de setembre a la *Fira de l'Horta i la Poma de Rel·leno*, una menja típica de les terres de l'Empordà que a Vilabertran tenen costum de preparar amb pomes de la varietat Verda Donzella, farcides amb carn de vedella i de porc, llimona, ou, sucre i farina de galeta.

ITINERARI AL VOLTANT DE L'ABADIA DE SANTA MARIA DE VILABERTRAN

El conjunt monàstic de Santa Maria de Vilabertran és un dels exemples més ben conservats a Catalunya de les canòniques regulars medievals. Perfectament integrat al nucli urbà de Vilabertran, es dreça sobre la plana empordanesa envoltat d'un paisatge d'horta.

- Monument
- Punt d'informació
- Lavabos

Durada de l'itinerari: 1 h
Dificultat: baixa

- 1** EXTERIOR DEL'ESGLÉSIA
• Durada: 1 minut des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 2** FORTIFICACIONS
• Durada: 2 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 3** PALAU DE L'ABAT
• Durada: 3 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 4** HORT DEL PRIOR
• Durada: 5 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 5** ABSIS I CAPELLA DELS ROCABERTÍ
• Durada: 5 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 6** ELEMENTS ARQUITECTÒNICS PROCEDENTS DE L'ABADIA
• Durada: 30 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 7** TORRE D'EN REIG
• Durada: 5 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
• Visita: els jardins es poden visitar de 9 h a 18 h
- 8** FONT DE L'ABAT RIGAU I SAFAREIG
• Durada: 3 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
- 9** PAISATGE D'HORTA
• Durada: 5 minuts des de l'abadia
• Dificultat: baixa
• Visita: l'explotació dels camps varia segons l'època de l'any

Itinerari del patrimoni arquitectònic de Vilabertran

 Ajuntament de Vilabertran

